

דרכי הלימוד

אחיד 1234567

5

אוצר החכמה

אוצר החכמה

הדפסה ורזולוציה גבוהה - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן העמוד
פנתח שער דיסקין, שמעון משה בן יהושע זליג עמוד מס: 63 הודפס עיי אוצר החכמה

דרכי הלימוד

עצם דרך הלימוד העיוני, עיקר יסודו הוא בהירות בהירות בהירות, כי בהירות זה יסוד הלמדנות ויסוד האדם, והדברים צריכים להיות ברורים עד כדי כך שנתפלא על מי שאינו מבין כך, (ולכן בכתיבה עלינו לקצר, כך שממילא נעמוד על הנקודה המרכזית, וע"י בחירת המילים ממילא נגיע לחדות החילוק, וחדות ובהירות המחשבה).

מההכרח להקדים, בדורנו זה שרוב העולם בין בישיבות בין מחוץ לכתלי הישיבות, יש נטיה לכל מה שהוא מעומם ומכוסה ופלאי, והדברים המופשטים מוצאים יותר מהלך מהדברים הברורים, וזה הניגוד והסתירה לבהירות המחשבה, והחובה לזכור שלימוד אין זה שעשוע שכלי, אלא תכלית אחת היא, האמת וחקר האמת, ולא לנטות אחר נטיית הלב, ובמקום שנראה האמת שיש כאן גירסא או סברא בעל'בתית, א"כ אין מקום לומר לומדות, ואימתי אמרו שכל מה שלומדים הכל בכלל ת"ת רק כשמשדלים לומר האמת.

בן יש לזכור כי עלינו להתאים שכלנו לתלמוד ולמה שלימדונו הראשונים עד רבותינו, ולא להתאים התלמוד לשכלנו, ולכן עיקר מעינינו צריך להיות בדקדוק הלשון של הגמרא והראשונים, שהרי ברור שלשונם מדויק, וח"ו לתלות בוקי סריקי בהם, ואף הסברא היפה ביותר אין לתלות בהם, באם אין הלשון טובל זאת בשופי.

ולכן בבואנו לעיין, תחילת דרכנו צריך להיות לדקדק הלשון (לא לדרוש חסרות ויתרות אלא משמעות הלשון), ודבר זה צריך יגיעה רבה, והרבה פעמים לאחר יגיעה נתפלא לבד איך לא ראינו מקודם זאת הרי הוא כתב בבירור כוונתו, ורק לאחר שעמדנו על דבריו מעתה נוכל לחשוב מה הסברא בדבר, אם אוצר החכמה זכינו להבין אשרינו, ובאם לאו עלינו לסכם מה לכה"פ מ"מ ברור בדבריו, והשאר איני מבין וגם ממילא איני בטוח שעמדתי על דבריו.

אבל להשמר ולהזהר מלהפוך הסדר, מקודם לחשוב בשכלנו מה נראה לנו לומר, ואח"כ לעיין בדברים הכתובים האם זה מתאים למה שהעלינו, ואזי באם הדבר מדוקדק, הרי אכתוב: ולפי"ז דבריו מדוקדקים, ובאם לא, אכתוב: ולפי"ז צריך לדחוק בדבריו, מכך צריך להזהר כי אין בזה מחיפוש האמת ולא כלום. עיקר צריך להגיע לדעת מה קשה לי ומה ניחא לי, ולא להשאיר התוס' או הרשב"א שהם מעוממים לי, אלא להגיע לבירור, כך שאם נפגש בחבר נוכל בקצרה לומר לו, הרשב"א אמר משפט זה, וע"ז קשה לי כך וכך, והכל במשפטים קצרים וקולעים, ובוה יצאת ידי חובה.

מובן שלאחר שהבעיות ברורות יש להשקיע קצת מחשבה ליישב הדברים, אבל לא יותר מקצת, והעיקר ויסוד היסודות לא לומר ואף לא לחשוב סברות עמומות, ולא להעמיק בזה יותר מששכלנו מגיע, רק כל פעם מעט להתעלות בהעמקה, ועי"ז אי"ה במשך הזמן תעודן המחשבה, עד שדברים שנראים לנו היום

כהעמקה נפלאה, יראו לנו אח"כ כהבדלים של יום ולילה, אבל לא לומר סברא שבאם נסביר לאחר נצטרך להוסיף: ודו"ק, והבן, וד"ל, כי פירוש הדבר שאף אתה אינך מבין, וזה ראשית כל חטאת של חוסר בהירות ועמעום.

ואף שאפשר להתיר קצת באיסורים שהגבלתי, אבל אין זה אלא לצורך המחשבה, אבל לכשנסיים הענין יש לסנן הדברים ולהשאיר על כנם רק הסברות הבהירות והברורות שנוכל להסבירם לכל נער בר מצוה וכנ"ל.

כתבתי שהחידו"ת צריכים להיות בהירים ופשוטים שאף נער בר מצוה יוכל להבינם, ולכאורה זהו דבר שאינו, וכי נער בר מצוה יכול לעמוד בסברות שמגיעים לזה תלמידים מבוגרים, וא"כ נמצא שאין לומר רק סברות פשוטות ביותר, אמנם המכוון בדברי הם ב' נקודות, א' הסברא צריכה להיות לאומרה כ"כ בהירה ופשוטה, כך שנראה לו שכאו"א יבינה על נקל, ופוק חזי שכמה וכמה גדולים עומדים ומשתאים איך אינך מבין מה שאמרתי והרי הדבר פשוט כ"כ, והסיבה פשוטה שלאומרה נראה אמנם פשוט וקל, אבל האמת שאין זה קל כלל וכלל, ואמנם יש כאן עוד נקודה שניה שאין כל סתירה בין הדברים, דכל מהלך וחידוש מורכב מהרבה פרטים, ואפי' סברא אחת אפשר ג"כ לחלקה לכמה וכמה חלקים, ומובן שהנער הצעיר אינו מסוגל לקלוט הדבר בשלימות, אבל כל נקודה ונקודה בהחלט מסוגל הוא להבין.

בספרים כדוגמת הקצוה"ח והשאג"א, יש לעיין ולא ללמוד, עיקר כוונתי, שיש כמה פעמים בספריהם סברות שאינם מסתדרות לפי המוסכמות השכליים שלנו, והסיבה לכך שדעתם רחבה יותר, ומבטם כולל יותר, (וע"ד המרחק בין סברות הגמרא להבנתנו, שסברתנו היא לגבי הגמרא שטחית, ע"ד משל כשאנו כיוונו מראש לתירוץ הגמ', הרי לא נשלה עצמנו לומר שסוף סוף הגיעה הגמ' למה שחשבתי מראש), הנה באם נרצה להגיע להבנה בדבריהם ולשבצם במסגרתנו השכלית המצומצמת, הנה מלבד שנחטא לאמת, הרי נגיע לזה תמיד ע"י פשרה, שפשרה בלימוד היא ממה נפשך אינה נכונה, ולכן כשאנו נוכחים שסברתם אינה מתקבלת לפי גירסתנו בסברא, יש לקבלה כמו שהיא, ואי"ה במשך הזמן אף אנו נקבל מימד חדש בסברות, וכמו שהתרגלנו לסברות התלמוד ששיעבדנו שכלנו לסברות שבא לנו בקבלה, (ולא ח"ו להיפך, ע"ד הבאים לקודש כמו מדע) ¹²³⁴⁵⁶⁷ ^{אוצר החכמה} כן אף נגיע אי"ה לכך שהסברות שעתה נראות מוזרות יראו בעינינו כנות ונכונות.

אמנם עד שנתקל בבעיה זו הרי רובא דרובא של הדברים וההגיון שבספרים הללו אף אנו חונכנו עליהם. ושוב חזרני לכלל האמור, יש לעמוד קצת ולהתאמץ להבינם, כי דלמא זה בגדר השגתינו אלא שלא התיגעת מספיק, אבל לא יותר מדי עיון, שהרי בידוע כנ"ל שעדיין א"א לעמוד על דבריהם. כמו כן מובן שהבחנה מדוקדקת בין סברת בעלי בתים לסברא תלמודית, נקנית בעיקר ע"י שימוש מאלו שכבר רכשו הבחנה זו, היינו רמיי"ם ואברכים שעלו על דרך נכונה.

אכתוב למה מדריקים בלשון הרמב"ם יותר מהגמ', הנה פשוט דהגמ' ודאי יש לה משקל יתר בדיוק מהרמב"ם, אבל דא עקא שמפאת המרחק, איננו כדאיים ולדאבוננו אנו עמי ארצות בזה, ואין לנו בעניותינו המסורת והכלים לזה. ולבד מזאת צריך לדעת שסגנון הגמ' לחוד וסגנון הרמב"ם לחוד, ולפעמים ברמב"ם יש לשאול למה האריך ולא בגמ', כי לפי הכלל שנקט הרמב"ם בסגנונו (מטעמים רבים ואכ"מ) לא היה לו להאריך.

כמו"כ בלימוד העיון יש להפעיל קצת כח הדמיון, ודבר זה יכול להשלים קצת את החסר בבקיאות, כמו מה עוד יכול להיות נוגע לנקודה זו, מה נפק"מ יש למצוא לזה, והיכן יכולים להיות ד"ת אלו עשירים במק"א, וגם שזה מחדד השכל ומגביר הכשרון, וזו תחילת ניצני גדלות בלימוד.

רצוי מאד מאד להיות כרוכל, ולהרבות בלהרצות החידושים לחברים, שעי"ז מתבהרים הדברים, וגם שומעים ביקורת, וגם עי"ז הנך מתעורר לכמה דברים, כי אתה חושש אולי השני יסתור וימצא פירוק, והנך מקדים לחשוב במהירות ומתעורר לבד יותר, כמו"כ היסודות העיקרים כדאי לבקרה ע"י רב גדול או אברך גדול, ולקבלו כרב ולהתייחס לביקורת שלו כתלמיד לרב. (ואע"פ שיתכן שבמיעוט, הצדק עמך, אבל ברוב, הצדק עמו וכדאי הדבר).

דרך הלימוד נמסרה לנו ע"י גדולי הדור וגדולי הרמ"ם דרך ידועה וקבועה, ואין לנו אלא כמו שמסרו חכמים, וכל המשנה ידו על התחתונה, והדבר הנשגב ופסגת החיים הרוחניים, לא יתכן למסור לסברא והגיון ולו יהיה בעליו ידוע בבעל הגיון

צרוף וכישרון. ודל כל הני מינה, הרי עסקינן במחמדינו תורתינו, ^{אוצר החכמה} חמדת כל הלבבות, ומשאת כל איש בישראל, ותורת כל הכלל וכל הדור, שאין דבר בעולם השקול לה בחשיבותו, ואין ח"ו נהפוך דבר זה לניסויים, הרי תסמרנה שערות ראשינו ח"ו מהסכנה הזאת.

ואם תאמר, איך נדע את הדבר אשר דבר ה', ומאן יאמר שהדרך המסורתית היא צריכה להמשך הלאה, והרי בכל תקופה נשתנה דרך הלימוד, ומובן שאין בכתב לשכנע בזה, אבל התשובה היא פשוטה שכל מי שרוצה באמת לידע מה טוב לו, עליו להבין ראשית דבר כי הכרעתו הפרטית אינה קובעת, ראשית בגלל גילו הרך, שהן בהכרעת הדברים עדיין רעתו רבה, ^{ידיד מלאך} והן ידיעותיו הנצרכות לו להכרעה, מועטות הן, והן בגלל השוחד שיש, ע"י שמלהיבים אותו, או שמלהיב עצמו, וכן לפעמים תנאים חברותיים קובעים, ולפעמים פרטים מזעריים קובעים, וחבל חבל שהכרעות כאלו יוכרעו בתנאים שכאלו.

וכל אחד ואחד יכול למצוא בסביבתו, איש שכבר איתחזיק שהוא בעל תבונה, וידיעותיו בכל הנ"ל חזקות, ולבקש ממנו שיאזן לבעיה שהתלמיד רוצה להוועץ, ויבחן את תכונותיו ולימודו, ויחווה דעתו, ואע"פ שבדרך כלל אפשר להוועץ באחד מהרמ"ם שמכירו, וח"ו להטיל דופי בהם, שיש להם איזה נגיעות לדבר, שבדרך כלל הרי זה רינון של תלמידים שלא שימשו כל צורכם, אבל אף לאלו יש אפשרות להוועץ עם משהו זר כנ"ל, בפרט מי שיש במשפחתו אחד המתמצא בענינים, מה טוב.

כמו כן דבר זה תואם לעוד בעיה הרווחת בישיבות, שטבע האדם עד גיל מסוים להראות מבוגר, ודברים הללו ניכרים לדוגמא ברצון לעישון, בתלבושת, ואין להאריך בדברים שכל אחד עבר ועובר מגיל טף, וכמו"כ בלימוד יש רצון גדול בקטנות, לצאת לבגרות, דבר שמתבטא בההגבלה שמוטלת על התלמידים הלומדים בשיעורים. לפרוש אבר ולעוף למעלה ולצאת מהכבלים של עיסוק בשעור, היינו ההכנה לקראת השיעור, חזרה אחרי השעור, ומו"מ בלימוד מה נאמר בשעור, והריני רוצה להיות כבר בעל הבית לעצמי, ולהנתק מכבלים הללו, ואדרבה להגביר הלימוד והמחשבה העצמית, ולפתח מקוריות עצמאית.

ודאי ודאי שתכונות אלו מושרשות בכל איש ואיש, וכי מי רוצה להיות עבד, טפי עדיף להיות בן חורין, אבל להכל זמן ולהכל חפץ, ובאם נסתכל עתה כמה שנים אחורנית, מובן שיש תקופה שצריך החינוך וההדרכה, שבאה רק ע"י דביקות גמורה וביטול כמעט גמור לרבותיו, הרי אין הרצון, סיבה להתערטל מזה, כל כמה שלא שימשתי כל צורכי, והזורעים בדמעה ברינה יקצורו, צפה לעתיד ואל תפנה להווה, הרי הכל הוא לתכלית אחת לצאת גדול בתורה, והדרך אשר יורוך היא הקובעת, ואין סיבה שבגלל שאתה אדון לעצמך וגופך ברשותך, שע"ז ח"ו תנשל מארצות החיים האמיתיים, וכנ"ל שאל זקין ויגידו לך.

הנה בסוגיא יש הדברים היסודיים והפרטים, וקצת דוגמא לזה, הנה בכל מצוה ומצוה המנ"ח הביא את רוב הבעיות היסודיות, והפרטים כתב לכשאפנה אשנה וכו', ומובן שאף דרך

למודינו צריך להיות, שמראש לברר היסודות המוקדמים, ורק אח"כ אפשר לדון בפרטים, אבל יש חילוק בין לעמוד ללברר. וצריך לדעת בערך עצמינו לא למעט ולא לרבות, וא"א שבדבר ¹²³⁴⁵⁶⁷ שהחליטו בזה גדולי האחרונים כולם בשיטה אחת, שאף אני אאזור חלצי ^{אוצר החכמה} להגיע מעצמי להחלטה בנושא, כי פעמים רבות אין זה לפי כוחותי, ואני שעדיין צעיר לימים וצעיר בדעת, אין עדיין בהשגתי לקבוע בזאת, ועל כן אענה אמן על מה שקבעו הם, ומ"מ אין הסיבה שהיות והקדמה זו חשובה לכל הנושא, אף עלי להגיע להכרעה בזה מדעת עצמי, וכללו של דבר, פעמים שבטולו של דבר זה קיומו, אף שיש עי"ז לפעמים ביטול מעמקות, שיתכן ומ"מ הייתי מגיע לזה, אבל עלי לוותר לטובת הרוב, ולטובת כשרונותי שלא יסתבכו ולא יטושטש מידת המשקל השכל הישר והבהירות.

ואבהיר בענין לימוד הבקיאות, הנה המטרה העיקרית היא שיהא בזה הספק גדול, ושיקבע יותר קל בזכרון (שכידוע העין מונע זאת), ואכן כלל הוא שיש להקל ולוותר לצורך זה, ולכן לא להתעכב כלל, ואם היה לי סייעתא דשמיא להתעורר, הרי יש לקובעו בפנקס ולכשאפנה אשנה, וכן בכל הנ"ל אין הכרח וצורך ללמוד בהם הדברים שלקוצר דעתינו לא מעניינים אותנו, וכלל זה אמור אף בתוס', וכן דבר שהוא מסובך יותר מדי כדאי לוותר עליו, אל נבהל מזה, כי יש לקחת בחשבון כי הזמן קצוב, ובאם לא נוותר על ראשון כאן, נפסיד הרבה במקום אחר, ובמה עדיף דף בפרק ראשון והראשונים, מפרק אחרון וראשונים,

ויש לקחת בחשבון על הסה"כ, ואף אם ימצא שעי"ז דלגנו על ידיעה חשובה, הרי במקומה רכשנו ידיעות חשובות אחרות. והגם שיותר מזה אמנם מוסיף הוא בודאי, אבל ע"ז י"ל כל המוסיף גורע, שבודאי כלל זה נאמר גם על המוסיף ממש ולא רק על הנראה כמוסיף.

ה"ח 23457

ואכתוב איזה עיצה טובה, רצוי לקחת אחד מספרי המחברים לפני השינה ולעיין מקופיא, עד שנתקל בקושיא שנראה לנו שכדאי לחשוב בה, ויש בה סיכוי שנוכל להוסיף נופך, ולחשוב עד שנרדם, שמלבד התועלת שבעצם הדבר, ידיעות וחידוד המחשבה, אין להתעלם מהקדושה שבדבר. כמו"כ יש להחזיק מחברת מחולקת לפי סדר שנבחר, או סדר הרמב"ם או ערכים, כך שכל הערה שאינה על סדר המסכתא לא תלך לאיבוד, וזה יגרה אותנו להוסיף הערות וחידושים.

"עשה לך רב", הרב שכווננו לו חז"ל, הוא לרב שמלמדו תורה ויראה, ומחנכו בעליה בתורה, להבין דרכה של תורה והבנת התורה, ושע"י נבנה הת"ח שבו, הן בסברא, הן בדרך הלימוד, הן בחכמה, הן ביראה, הן בהשקפה. כללו של דבר, כל מה שיש בו ברוחניות הכל נבנה ונשתכלל ע"י הרב. וכמו שיש רב לפרט, כן יש רב לכלל, והוא ג"כ על דרך זה, רבן של ישראל, איתקרי, המשפיע מגדולתו בתורה ויר"ש על הדור, משפיע על ההשקפה ודרכי המחשבה, וליבון הדעות מדיעות כחבות, והכוונת הכלל לדרך העולה בית א-ל, ומחנך לת"ח שבדור להיות תורתם מושתתת על הסברא הצרופה והישרות, ושדרך

למודם יהיה המשך רצוף לדרך הלימוד שנטעו גדולי ישראל בדור הקודם, ומשפיע מעומק הבנתו ורוחב דעתו על ציבור הת"ח.

המושג בן תורה הוא מי שהתורה גידלתו, כלומר שממעשיו ודעתו ניכר בו שבן תורה הוא, וההולך בדרך התורה הרי התורה ומצוותיה ומאמריה קובעים את טבעו, וקלסתר מעשיו דומים לתורה, להגיע לתואר מעלה זו, ולהיות ראוי לשם זהו עפ"י ב' דברים, א' לימוד התורה, ב' לחיות עפ"י התורה ¹²²⁴⁵⁶⁷ וההלכה הצרופה, והרוצה להגיע למעלת צידקות שלא בדרך זו, הרי זה בגדר "ולא עם הארץ חסיד" וסופו ח"ו למעוד ולסטות מדרך התורה.

וחייב אדם להשריש בעצמו, שיהיו כל מעשיו נשקלים עפ"י אמת מידה של ההלכה, יש מצוות שכאו"א מורגל לשאול שאלת חכם, כמאכלות אסורות, ועוד כהנה, אבל הרבה הלכות כל אחד נעשה דיין לעצמו, אע"פ שלא הגיע להוראה, ואף ההוראה לעצמו אינה באה בשיקול דעת מיושב, אלא פוטר אותם בקלות דעת מפתיעה, ובסברות שהם בגדר ליצנות ממש, בשטחיות מפליאה, ואין הבדל בזה בין הפוסק לעצמו לקולא או לחומרא, שאף לחומרא כשאינו שוקל הדבר היטב, אינו רואה את כל צדדי השאלה, ולפעמים החמיר בזה שנראה לו, אע"פ שמאידך גיסא נכשל בעבירות חמורות ביותר, במיוחד בבק אדם לחבירו, ולפעמים בשאלות העומדות ברומו של עולם, באמונות ודעות, או בחילול השם, פוסק לעצמו כלאחר יד, ואף באם שואל

שאלת חכם הרי הוא בורר לו הפסק הנוח לדעתו, ואין נפק"מ אם מקלו יגיד לו או מחמירו יגיד לו, שהכל עוון אחד הוא, שעצם הדבר הכריע בעצמו, ורק מחפש אילן להתלות בו, שאזי הכרעה היא כפי הנוחה לו לטבעו ולמזגו, ולמעמדו בקרב החברים, ואין בין זה להלכה ולא כלום, והרי הוא עדיין לא הגיע להוראה, ואף הוא מכיר בזה, נמצא שאין ההלכה והשו"ע מחייבתו כלל, אלא טבעו ורצונו ומידותיו.

^{אוצר החכמה}

בן חורין, אמרו חז"ל (אבות פ"ו) אל תיקרי חרות אלא חירות, אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה, שרק ע"י עסוק בתורה נוכל להגיע לחירות גמורה, לכנותו בן חורין, שאכתי עבדי אנן, עבדים לתאוות, עבדים לשיגרה, עבדים להמוניות שהשתררה עלינו, עבדים לערב רב שדעותיו הכוזבות פגעו אם במעט אם בהרבה במחשבותינו, גדולה עבדות זו ביותר, עבדות שאין מרגישים עבדות, הרי"ז כבר עבדות על הנשמה ועל השכל וההרגשים, אין לנו עתה לא משה ולא אותות ולא מופתים שיוציאונו מעבדות זו, אלא גואל אחד יש לנו, הוא עסק התורה, הבה ונשובה מחירות מההמוניות, חירות מדעת בעלי בתים, חירות מדעות כוזבות, לצאת לחירות אמיתית, ודבר זה לא יושג אלא רק ע"י עסק התורה, "אין לך בן חורין אלא העוסק בתורה", ונזכה להיות בני חורין גמורים, לצאת מאפילה לאורה, שהיא משעבוד לגאולה.